Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, 1923-07-30, iš Miuncheno – į Būgius

Mielas Vandukai, tu jau toli, toli, o aš dabar stebėtiną norą įgavau dirbti.

Mielas Vandukai, tu jau toli, toli, o aš dabar stebėtiną norą įgavau dirbti. Keliuos kas dieną pusę šeštos rytą ir dirbu. Popiet kiek pamiegu – ir vėl. Verčiu Rösslerio [1] „Der Stiefel“ [2]. Jau 2/3 išverčiau – rašau stačiai mašinėle, kad net pirštai atspuro. Man baisiai patinka tas veikalas. Žinoma, jis senos mokyklos, natūralistinis, realistinis ar kaip jį ten pavadinti. Bet koks jis tobulas! Kaip daug iš jo pasimokinti galima! Ir aš mokinuos! Aš nėsu skaitęs veikalo, kuris taip pagautų gyvenimo siūlą, kaip jis. Ir aš jau senai neturėjau tokio darbo džiaugsmo, kaip kad dabar! Kiekvieną sakinį, kiekvieną žodį pergyvenu tokiu smaguriavimo džiaugsmu, kaip tai tik įsivaizduoti galima! Ir kaip gaila, kad jau rytoj atvažiuoja brolis, reikės nutraukt darbas ir eit į kalnus! Man rodos, kad aš Rössleriui – tam vargšui seneliui – pardaviau dūšią!

Gavau iš tavęs porį laiškučių – ir tai, ką juose siuntei, gavau.

Tik tu be reikalo rūpiniesi manimi – aš nepražūsiu! Visų pirma, šiuo tarpu aš nėsu toks biednas, o antra, aš jau pratęs prie visokių perturbacijų, o trečia, padėtis greitu laiku turi būti dar geresnė. Bet poryt aš jau einu į kalnus. Labai gaila, kad Vicia [3] neatvažiuos. Dabar aš noriu, kad atvažiuotų tik vienas Juozas [4], tuomet būtų kur kas geriau ir laisviau. 29 praėjo ramiai ir tvarkingai. Tiesa, aš visą sutką išsėdėjau kambary, bet nei mieste, nei Vokietijoj nieko neatsitiko – be reikalo tik ir tu, ir Juozas mane gąsdino. O aš jau laukiau – buvau prisirengęs apie tai ilgą straipsnį rašyti, uždirbti, bet dabar nieko neišeis. Tiek to.

Šiandie kalbėjau su Gyliu [5] del Vicės. Jis žadėjo šią savaitę ministerijoje pasikalbėti. Nežinia, ar reikės vakarienės[,] ar ne – gal ir be jos apsieis.

Aš manau, kad ją tikrai čia įmatrikuliuos. Seniau, kai aš kas semestras paduodavau prašymus, tęsdavos 2–3 savaitės, o šiemet dabar man atsakė į antrą dieną, kad priimtas. Nežinau, iš kur tas mandagumas.

O tu namie, tu vėl tėvynėje, o aš Tave dažnai sapnuoju. Kažkokie beprotingi sapnai mane smaugia. Turbūt todel, kad dabar labai daug sėdžiu.

O kiek pas mane dabar sumanytų darbų! Būsiu ir kalnuos [6], ir rugpjūčio mėnesį padarysiu tris didelius darbus, kad galėčiau iki kvotimų mokinties, apie duoną negalvodamas! O tu būk gera – ir iš kalnų tau rašysiu.

Kloniokis tėvui [7] ir Klimai [8][.]

O tave labai, labai myliu ir bučiuoju. Tavo

Bal

Pirmadienis, 30.

KOMENTARAI

[1] Carl Rössler (1864–1948), austrų dramaturgas, trijų veiksmų komedijos „Batas“, vaidintos Miunchene 1923 m., autorius. Bays Sruoga, apibūdindamas populiarią menininkų susitikimų vietą „Brennessel“, kur lankydavosi ir įvairiuose Miuncheno teatruose dirbęs Carl Rössler, apie jį rašė: „Kambarin įeina beveik biblėjinė figūra: aukštas, kiek linktelėjęs vyriškis ilgomis, žilomis garbanomis, pro kurias vaiskiai prasimuša pliko pakaušio blizgėjimas. Jei būt neplikas ir su barzda – sakytum Sokratas. // Rössler anksčiaus pusės vienuoliktos niekuomet neateina: jis reikalingas Müncheno teatruose. Vienur jo pjesę vaidina, ir jis kontroliuoja vaidybos darbą, kitur jis diriguoja kurio savo kolegos pjesos pastatymą. Jis – gilus teatralinio darbo žinovas; jis kuo geriausia pažįsta publikos psichologiją, dar geriau jis pažįsta sceną, sceniškosios kūrybos savybes ir uždavinius. Jo sprendimai, jo patarimai teatro darbe yra be apeliacijų. Ir dar niekas nėra pasigailėjęs jo patarimo paklausęs. Režisūra jisai neužsiiminėja, jis yra dramaturgas. Tačiau jis savo pjesų nespausdina: jis mano, kad pjesa yra gyva tik scenoj, jis tiki, kad tiktai teatrui tepriklauso pjesa, todėl jis ir nenori, kad jo pjesą skaitytų, nelyginant kokį romaną. // Iš jo daugybės sukurtų ir daugely vokiečių teatrų vaidintų pjesų nė vienos negali pirkti pasiskaityti. Nespausdina, nelyginant Šekspyro laikų dramaturgas… // Tat Rösslerį tegalima pažinti tiktai betarpiškai su juo susidūrus darbe arba betarpiškai džiaugiantis jo darbo vaisiais. Ne veltui jį taip gerbia ir brangina ir jo pasirodymą džiaugsmingai sveikina ne tiktai jaunieji, bet ir pasaulinį vardą įgiję kūrėjai. // Carl Rössler – gimęs austrijokas. Jame yra daug tokių savybių, kuriomis pasižymi gražiausieji Vienos (Wien) atstovai: Strauss, Hoffmannsthal ar net nabašninkas „Austrijos Šekspyras“ – Joseph Stranitzky. Tačiau gyvenimas nuvedė Rösslerį toli už Vienos sienų. Senatvėj pamėgo jis Pietų Vokietiją, Bavariją, Müncheną. Tipiška vieniečio prigimtis daugeriopai praturtina gausiu gyvenimo patyrimu. Nūn jame nemaža rastume ir Šiaurės Vokietijos bruožų. Kitos jo savybės gal tektų lyginti su Paryžiaus gyventojų charakteriu. Kai kuriomis savybėmis jis ir su Romain Rolland'u gimininga. // „Ach, Krieg, immer Krieg! [*vok* =„Ach, karas, visada karas!“] O kūrybos gyvenimas toks trumpas“, – gavęs paaiškinimą apie „Kriegszustandą“ [*vok* =„karo padėtį“] tarp Lietuvos ir Lenkijos, linksi savo sidabrinę galvą senukas ir jo akyse – tiek liūdesio ir meilės! // Sudėtingas, įvairiaspalvis charakteris, ir kokia raiški individybė! Gal todėl ir jo dramaturgija taip griežtai išsiskiria iš dabartinės vokiečių dramatinės literatūros. Jis ypatingu būdu sujungė savo dramaturgijoj į meno organišką vienumą – ir vieniečių rašytojų graciją, bavariečių lengvumą, paryžiečių sąmoju ir spalvingumu nuskaidrintą, ir šiaurės vokiečių rašytojų rimtį“ ([Balys Sruoga], „Rösslerio „Batas““, in: Balys Sruoga, *Raštai, t. 7: Literatūros kritika, 1924–1929*, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 268–269).

[2] Balys Sruoga iš vokiečių kalbos vertė Carl Rössler komediją „Batas“ į lietuvių kalbą. Jos leidimo galimybėmis prašė pasidomėti Liudą Girą, buvo įsitikinęs, kad pjesę būtų galima statyti Valstybės teatre: „Antras dalykas: aš verčiu į lietuvių kalbą vieną vokiečių pjesą „Der Stiefel“ – Rössler'io. Ji buvo vaidinama Miunchene, bet dar nespausdinta (bet jau parduota Drei Masken Verlag, Berlyne). Veikalas labai įdomus […]. Aš manau, kad veikalas mūsų teatrui, ypač Glinskio režisūrai, labai tinka, pastatyt lengva. Tat ar negalėtum parūpinti tam veikalui leidėjo?“ (Balio Sruogos laiškas Liudui Girai, iš Miuncheno – į Kauną, 1923-04-21, in: *LNMMB RKRS*, f. 7, b. 794, l. 1v, 2r). Balys Sruoga stengėsi įtikinti, kad pjesė originali, talentingai parašyta, o jos medžiaga unikali ir vertinga: „Tat žiūrint į komediją „Batas“ autoriaus akimis, kaip į spektaklio scenarijų, negalima nepastebėti jos reikšmingųjų savybių, – lygiai medžiagos (kūrybos objekto) parinkime, lygiai tos medžiagos naudojime. // Rössler – prisiekęs teatralas. Jis eina tuo pačiu dramaturgijos keliu, kurį taip garbingai pateisino Moljeras, Ostrovskis, Ibsenas. Jis gerai žino, kad teatro menas tol yra gyvas, kol jis yra suprantamas plačiajai publikai, kol yra naudojamos žmogiškos, gyvenimiškos priemonės, – tokios priemonės, kurios žiūrovams yra ir suprantamos, ir priimtinos. Rössler žino, kad žiūrovams yra priimtinos tokios priemonės, kurios betarpiškai yra surištos su realiais galimumais tos gadynės, kurią žiūrovas gyvena. Jis savo pjesų fabulą ir stengias taip komponuoti, kad ji atrodytų gyvenimiškai teisinga. […] Rösslerio pjesų gyvenimiškumas remias anaiptol ne ištikimybe gyvenimui. Jam gyvenimas tėra tiktai premisa. Iš gyvenimo jis ima savo personažų formą, tuo būdu ir fabulos dalis jau yra gyvenimiška. Personažai galvoja ir veikia taip, kaip gali galvoti ir veikti XX amžiaus žmonės, mūsų geri pažįstami. Čia Rössler – ištikimas gyvenimui ar, teisingiau pasakius, žmogiškoms formoms. Tačiau antroji pjesos fabulos dalis, – intriga, normuojanti personažų žygius ir veiksmus, – jau nebėra gyvenimiška, ji yra jau teatrališka. Personažų konstravimas, jų tarpusavio santykiavimas, atskirų bruožų utriravimas, detalių sumezgimas su visuma, konfliktų supynimas, intrigos rutuliojimas, – visa tai yra jau kažkuris *idealus* gyvenimas, visa tai paremta ne *empiriškos, bet logiškos tikimybės* dėsniais. Vadinas, dramaturgas idealų gyvenimą įvelka į žemiškojo gyvenimo drabužius. // „Bate“, pavyzdžiui, Rössler paliečia labai opius gyvenimo reikalus. Išvesta bene apie dvidešimt personažų. Visi jie – giliai realūs, gal net empiriškai. Pokariniai laikai, porevoliuciniai. Visuomenės santykiai plačiu mastu skersai apsivertę. Visuomenės viršūnes gyvenimas nubloškė į apačią, visuomenės apačios lipa į viršūnes, spjaudo nuo balkono į praeinančią publiką. Buvęs ministerijos tarnas stato savo kandidatūrą į parlamentą, nori būti finansų ministeris ir pyškina kalbas apie politiką, nelyginant Lietuvos Steigiamajame Seime Simanauskas, naudodamas tokius žodžius, kurių jis pats nei ištarti, nei suprasti nemoka. Čia figūruoja ir karo metu praturtėję piliečiai (nouveau riche, Neureich), ir Amerikonai biznieriai, kilę iš Europos miestelio, ir amerikonė kvakerė, ir daugumas kitų šios gadynės psichologinių tipų. Tema labai opi. Nes naudojant tokią gyvą medžiagą itin sunku yra išlaikyti kūrinio meniškumą, itin sunku nepakęsti šiokios dienos interesuose ir tendencijose, itin sunku iškilti aukščiau momento realiųjų uždavinių – pro gyvenimiškus uždavinius pažvelgti į amžinastį. Rössler savo uždavinį meistriškai nugalėjo. // Žinoma, nėra abejonės, kad daugelis mūsų publikos Rösslerio pjesoj pamatys tiktai gyvenimiškus elementus, ims juos lyginti su Lietuvos gyvenimo daviniais ir ras scenoj ne vieną seną gerą pažįstamą ar net giminę. Nelyginant kaip kad „Vilkolaky“ savuosius pažindavo. […] // Analogiška padėtis ir Rösslerio „Batas“. Mes visi dar per daug gyvai jaučiame pokarinę, porevoliucinę psichologiją – ir ją Rössler meistriškai užfiksavo. Mes nejučiomis imame daryti aliuzijų su mūsų šiokia diena. Bet praeis dar viena kita metų dešimtis, gyvenamoji psichika atitinkamai pasikeis, evoliucionuos, ir Rösslerio personažai, nustoję ryšių su einamuoju momentu, išties savo ranką amžiams, kaip ją tiesia didieji pirmtakūnai – Hamletas, Tartiufas, Šykštuolis, Venecijos pirklys… // Rössler – gilus menininkas. Jis nieko nemoko, jis nieko nesmerkia. Jis vienoda meile formuoja visas savo figūras, vienodu džiaugsmu džiaugias kiekviena gyva esybe. Duodamas mūsų laikų psichologinius personažus, galų gale jis atriša jų ryšius su gyvenamąja tikrove. Šiuo žvilgsniu yra labai paveikslinga jo pjesos kompozicija. Pirmu du pjesos veiksmu yra nepaprastai gyvu – žiūrovui seka siurprizas po siurprizo, padėtis paini ir įdomi, išpainiojimas – dar įdomesnis, – įvykiai bręsta ypatingu nuosakumu. Rössler intrigos toks meisteris. Bet trečiame veiksme įvykių painiava apsistoja. Nebėra pirmo ir antro veiksmo linksmybės, nebėra spalvingumo, nebėra komiško lakumo. Čia Rössler sąmoningai prasižengia prieš amžinąjį komedijų šabloną. Jis neduoda veiksmo mechaniško išsisprendimo, lygiai kaip neduoda ir veiksmo krizio momento. Niekas per visą komediją ypatingo veiksminio tikslo nesiekė, nėra reikalo ir komedijos pabaigoj veikusias jėgas išjungti. Vietoj mechaniškojo veiksmo išsprendimo Rössler duoda vidujį išsisprendimą. Komiškoji kova su naujomis gyvenimo aplinkybėmis pareina į tragišką. Kietos dvasios vyras, dar neseniai buvęs ministeris, dabar pasidaręs kurpium, susitinka su savo pavainikiu sūnumi, užaugusiu Amerikoj. Tėvas ir sūnus vienodai atkaklūs, nelyginant tryliktojo amžiaus lietuviai, vienodai išdidūs, vienodai vienas kitą myli ir dar labiau neapkenčia. Vyksta skaudi jų susidūrimo scena, tai dedas avanscenoj, o gilumoj – fone: eina jaunatvė, susižiedavimai, jungtuvės ir visa kita, kas paprastai komedijų trečiame akte dedas. // Sūnus bekūnės kovos su tėvu nepakelia, pasiduoda, bet ir tėvui laimėjimas nepakeliamas, – jis savo stipriąja valia supančiodamas savo jausmus, laukujai pasilieka ištikimas… fasonui: ir bato, kurį jis kala, ir gyvenimo. // Šis amžinasis indoeuropiečių epo motyvas apie tėvo kovą su sūnumi, naujoviškai nušviestas Rösslerio kūrybinėj prizmoj, galų gale ir iškelia komedijos gyvenimiškąją medžiagą iš tam tikros istorinės gadynės rėmų. Ir Rössler trečiajame veiksme, vietoj tradicinio komedijos išbaigimo sudaręs ypatingą rimties ūpą ir privertęs žiūrovą, per visą komediją besijuokus, giliai susdūmoti, neklydo“ ([Balys Sruoga], „Rösslerio „Batas““, in: Balys Sruoga, Raštai, t. 7: Literatūros kritika, 1924–1929, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 269–272). Pjesė pastatyta atgijusiame Antano Sutkaus Tautos teatre, premjera įvyko 1928 m. sausyje, pasisekimo neturėjo. Plačiau apie rašytoją ir pjesę žr.: B. S. [Balys Sruoga], „Rösslerio Batas“, in: *Lietuvis*, Nr. 6, 1928-01-09, p. 4–5, dar žr. [Balys Sruoga], „Rösslerio „Batas““, in: Balys Sruoga, *Raštai, t. 7: Literatūros kritika, 1924–1929*, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 266–273.

[3] Viktorija Gravrogkaitė (1896–1974), mokytoja. 1921–1923 m. studijavo Berlyno universitete. Balys Sruoga planavo ją pasikviesti į kalnų išvyką: „O aš baisiai noriu į kalnus pasikelti. Tikrai iš Berlyno atvažiuos brolis Juozas. Atvažiuok ir „Jis“ [taip Balys Sruoga kreipėsi į adresatę], būsim trys, – o tai visai gana padoriai ekskursijai. Nėra reikalo daugiau išglebėlių po Berlyno karčiamas rankioti. // Maršrutas toks: Herzogstand – Heimgarten, Ohlstandt (nakvynė), traukiniu iki Garmisch ir tą pačią dieną iki Kreuzeck. Iš ten į Alpspitze. Iš ten vieni (smarkesni) eis į Zugspitzą per Höllental (gana pavojinga) ir kiti (ne taip smarkūs) eis į Zugspitzą pro Anger ir Knorrhütte (be jokio pavojaus). Nuo Zugspitzo visi kartu verčiamės į Austriją, persismaugę per eilę kalnelių ir pakalnėlių draskomės į Perseierspitze (aukščiausią mūsų kelionėj – 3 030 m.). Iš ten per Mädele ir Mädelgabel verčiamės atgal į Bavariją. Sunkiausias kelias – į Perseierspitze, bet užtat ir gražiausias. Iki tam laikui jau būsim gerai išsitreniravę. // Aš norėčiau turėti gerą kompanioną vyrą (brolis Juozas – moteriškas ėjikas). // Būtų nebloga, kad koks fotografas prisidėtų. Bet jeigu nieks neprisidės – ganės ir mūsų trijų. // Terminas – išeit iš Miuncheno 1 arba vėliausiai 2 rugp.“ (Balio Sruogos laiškas Viktorijai Gravrogkaitei, iš Miuncheno – į Berlyną, iki 1923-07-30, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 700, l. 1r–v, 2r).

[4] Juozapas Sruoga (1886–1957), vyriausias Balio Sruogos brolis, teisininkas, diplomatas, tarnavo Užsienio reikalų ministerijoje, 1923 m. kartu su žmona dirbo Lietuvos atstovybės Berlyne Konsuliniame skyriuje.

[5] Antanas Gylys (1894–1966), gydytojas psichiatras. 1917–1924 m. studijavo Miuncheno universitete. Jis turėjo pažįstamų valdžioje. Balys Sruoga ir Antanas Gylys nesėkmingai įvairiais būdais stengėsi, kad Viktorijai Gravrogkaitei, kaip ir Vandai Daugirdaitei, būtų leista Berlyne pradėtas studijas tęsti Miuncheno universitete: „Šiandie teko kalbėtis universiteto kanceliarijoj. Vieno valdininko nuomone, tu galėsi būti įmatrikuliuota ir bus užskaityta Berlyno semestrai. Tik jis klausė, kodel tu nebuvai įmatrikuliuota Berlyne. Tik tas valdininkas „мелкий пешка“ [*rus* =nežymus pėstininkas]. Ketvirtadienį grįžta iš atostogų specialinis regierungsrat [*vok* =valdančiosios tarybos atstovas], nuo kurio šie reikalai daug priklauso. Tai ketvirtadienį-penktadienį galima bus jau aiškiai sužinoti. Paskui d-ras Gylys pažįstamas su valdininku ministerijoj, per kurį eina tie prašymai del priėmimo ir nuo kurio daugiausia priklauso. Aš padariau vieną žengsnį, kad Gyliui, mano žvilgsniu, gerą ūpą sudaryti, tai aš manau, jei būtų reikalas, jis neatsisakytų padaryti protekciją. Gal tik tektų jam ir valdininkui gerus pietus užfundyti. Man rodos, kad pavyks tave čia įmatrikuliuoti ir Tavo semestrus užuskaityti“ (Balio Sruogos atvirlaiškis Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Berlyną, 1923-06-12, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 484, l. 1r–v).

[6] Balys Sruoga su broliu Juozapu Sruoga ir bičiuliu Juozu Pronckumi buvo suplanavę ekskursiją į Bavarijos Alpes (rengėsi kopti į Zugspitze), Austriją (ketino pasiekti Parseirspitze).

[7] Kazimieras Daugirdas (1865–1946), Vandos Daugirdaitės tėvas, ūkininkas Būgiuose, Medemrodės girininkas.

[8] Klementina Kopystinskaitė, Kazimiero Daugirdo pagalbininkė, šeimininkė Būgiuose, vadinta Klima.